

Mentálpedagógiai lexikon-szócikkek*

Csoma Gyula¹, Fekete György²

¹Andragógus

²Nyugalmazott mentálpedagógus

andreuta: ‘embervezető’, ‘felőttvezető’ (*Avar Pál*); az → *andreutika* művelésére speciálisan kiképzett mentálpedagógus (magától értetődően), illetve andragógus, (gyógy)pedagógus, orvos, pszichológus, önségítő aktivista, stb., aki – a saját főhivatásán belül – a felnőtt korúak érett felnőtté nevelését-tanítását, továbbá a megrendült felnőtté megtámogatását-helyreállítását specifikus (mentálpedagógiai) – lásd → *mentálpedagógia* – irányultsággal végzi (civil szociális szolgálatok, egészségügy, humánerő-fejlesztés, iskolai és iskolán kívüli felnőttoktatás különböző konkrét színterein). (...) ¹

andreutika: (görög, az ‘anér – androsz’ = férfi, felnőtt ember főnévből és a ‘tekhne’ = tudomány, művészet, mesterség fogalmára vonatkoztatható ‘eutiké’ melléknévképzőből, az ‘euthünó’ = egyenget, helyes irányba terel igére a kreativitás poétikus játékosságával utalni szándékozóan, a grammatika szabályait szabadon kezelve – már-már a nyelvi önkény határát súrolóan – létrehozott műszó, amely kifejezést mint konstruktumot a megalkotó *Avar Pál* – lásd alább – az ‘embervezetés’ személyiségrehabilitáló módszerének idegen nyelvű szakmegnevezéseként használt, elsősorban a *felőttvezetés* és -irányítás, a felnőttkori ‘felőtté fejlesztés’ funkcionális jelentéstartalmával; diszciplináris helyét a → *mentálpedagógia* praxeológiájaként találta meg) Lényege a felnőtt korú személyiség utóérlelése, lelki egyensúlyának helyreállítása, kommunikációs készségének javítása az önfejlesztés és önségítés eszközeivel. Közelebb áll a neveléshez, mint a gyógyításhoz, így az andragógia részterülete is, jóllehet eredeti alkalmazására a pszichiátriában került sor (korrekciós terápiaként). Problémafelvetése a ‘felőtttség’ és

‘megnőtttség’ paradoxonából indul ki, vagyis abból a felismerésből, hogy a ‘felőtttség’ elérése nem kizárólag az életévek számától függ; bizonyos szempontok alapján lehet valaki felnőtt, ugyanakkor valamilyen okból labilis, leblokkolt, alacsonyabb szinten rögzült, visszamaradott, infantilis → *montázs-személyiség*. Az ~ önségítő eszköztára tehát a személyiség harmonikus érettségéhez kívánja az egyént hozzásegíteni. Főiránya a korunkra jellemző olyan fogyatékoságok kiküszöbölését célozza, mint az alkalmazkodókészség, a kudarcűrőképesség és az indulatok szabályozásának hiánya, az önbizalom reális alapjainak hibás megítélése, értékválasztási zavarok, az egyéni és a közösségi múlt értékelésének diszfunkcionalitásai. Az ilyenféle zavarok és hiányok felszámolásához gyakorta szükség van külső, módszeres irányításra, vezetésre (→ *önségítő mikrocsoport*, → *mentálpedagógiai kiscsoport*); ennek révén a nem arányosan személyiségérett egyén önszabályozó lelki mechanizmusa egészségesebben tud működni (megcélozható benne a felnőtt ‘én’ irreverzibilis hatalomátvétele, s a ‘belső’ gyermek és kamasz ‘helyére szelídítése’). Az andreutika legjelentősebb originalitása a *hősterápia*, illetve legendaterápia, amely alaptételként állítja, hogy minden ember élete során adódik legalább egy hősi mozzanat (benne, akár ‘héroszként’-‘kreátorként’, akár fül-, illetve szemtanúként, akár ‘krónikásként’-‘mesemondóként’, meg lehet testesülni), s ezt kell megtalálni és újraélni – hogy átérezzük: érdemes felnőttként tenni a dolgunkat. Az ~ kimunkálója a pedagógiai/andragógiai irányultságú, önmagát a humanisztikus pszichológiai-pszichoterápiás áramlathoz soroló, honi holisztikus pszichiáter, *dr. Avar Pál* (1924–1993). (...) ²

* Megjelent: *Felöttoktatási és -képzési lexikon A–Z-ig*. Főszerkesztők: Benedek András–Csoma Gyula–Harangi László. Magyar Pedagógiai Társaság, OKI Kiadóház, Budapest, 2002. [Megjelent 2003-ban. A „*mentálpedagógia*” szócikket jegyzi *Csoma Gyula* andragógus, a többi szócikk és az utólag idecsatolt lapalji jegyzetek szerzője *Fekete György* mentálpedagógus.] Részletek.

¹ Az andreuta kliensvezetési stílusában a szolidaritás szüntelen kinyilvánítása mellett alapkövetelmény, hogy bírja tűrni kliensei „kudarcait”, újra és újra „sanszot” adva nekik. Praxisában folyamatosan jeleznie szükséges, hogy a teljesítmény már önmagában érték, minőség, mivel a kliensek nemegyszer súlyosan személyiségserült, vagy akár pszichotikus páciensek, nem jelentéktelen hányaduk pedig objektíve behatárolt, sőt visszafordíthatatlanul leépülő emberi állapottal – gyakorta mind szociális, mind fizikális-pszichikai értelemben. Mindezt a direktivitas (nyíltan tematizált irányítás) dominanciájával alkalmazott nondirektivitással (rejtett mód), valamint direkt (közvetlen) és indirekt (közvetett) ráhatásokkal valósítja meg, e stílusjegyeket mindig az adott szituációhoz és személyhez, továbbá a kezelő-fejlesztő-gondozó program menetéhez igazított súlyozással érvényesítve. Az andreutának elkerülhetetlen megtanulnia azt is, hogy az egyenrangúság és a nem egyenjogúság dialektikáját alkalmazni tudja kliensvezetésére.

mentálpedagógia: (latin+görög, 'léleknevelés', 'értelemnevelés'), a pszichoterápia, a pedagógia és az andragógia diszciplínáinak komplex alkalmazása a *felőttnevelés* területén. (A kifejezésben a pedagógia fogalom szereplése fejezi ki azt a koncepcionális összefüggést, hogy a ~ – a felnőtté mellett – fókuszálja az ún. belső gyermeket.) Alapja az *→andreutika* személyiségfejlesztő, egyensúly-helyreállító módszere. A ~ *elemzi* az érett felnőtt magatartásának kritériumait és az ahhoz tartozó lelki működéseket; ennek tükrében *vizsgálja* az egyedfejlődés életkori szakaszaihoz általában illeszkedő 'énállapotok' (gyermek-, kamasz-, felnőtt-) esetenként – diszfunkcionalitást állandósító – sajátosan összetett, egymásra montírozódott személyiségérettségi szintjeinek aránytalanságait, ezek inkongruens dominanciáinak okait; a személyközi kapcsolatok rendszeressé váló konfliktusait, a kóros kötődéseket és a viselkedési függőségeket előidéző tényezőket; *keresi* a *→montázs-személyiség* korrekciójának önszorgító módszereit (*→mentálpedagógiai kiscsoport*, *→önsegítő mikrocsoport*), amelyek által az értelem, gondolkodás, viselkedés önszabályozása megtanítható, a kialakult addikció (függőségbe torkolló rászokás) leépíthető, az érett felnőtté utó-, illetve újraformálható. A ~ kompetenciájában *különbözik* a *gyógypedagógiától*, ezen belül a pszichopedagógiától, mert nem a fogyatékos gyermekkel, hanem a lelki egyensúlyát veszített, éretlen (vagy érettségében megrendült) felnőtt korú emberrel foglalkozik. Nem pszichoterápia, mert tárgyai-alanyai nem kizárólag 'beteg' státusú emberek. Noha eredeti származási helye és első alkalmazási területe a pszichiátriai-addiktológiai rehabilitáció volt, a szélesebb felhasználási szükséglet és igény a ~t az andragógia gyakorlatába utalja, amennyiben az a mentális terápiákat a felnőttneveléssel, -oktatással és -képzéssel hangolja össze (ezért – mint terminus technicus – alternatívája lehet a *mentálandragógia* szóalak, a 'felnőttkori felnőtté képzés, illetve fejlesztés' értelmében; bár ez kevésbé terjedt el). A ~ markáns nívója a *bűnbakkereső cseretechnika*, amely gyakorlatsorozat – didaktikus-pszichológiai, s egyben modellizált tervezettségű, a feldolgozatlan és áttétellel merevedett harag-beállítódásokkal való emocionális-kognitív szembesülést kiváltó, a 'megbántóra' és a 'megbántott-ra' koncentráció 'in vitro' csereművelet révén – az *empátia* (s más, a konform felnőttéig tartozó viselkedésképeségek, személyiségműködések, mint például: közlésképesség, valóságérzékelés, késleltetési tudás, kompromisszumfogyékonyság, konfliktusbírási, frusztrációtűrési, önfegyelmű, szorongásállás) felnőttkori tanítására és/vagy karbantartására-szilárdítására-helyreállítására szolgál. E képzeletbeli, egyszerre intra- és interperszonális csere eredményességét standardizált eljárási-végrehajtási módja biztosítja, amely: 1. 'én'-erősítő hatású; 2. 'én'-elidegenítő jellegű; 3. nem idézi fel az 'én'-vesztés képzetét; 4. sikerélményt teremt; 5. omnipotens, omnikompetens és omnidependens késztetéseket mérséklő. A mentál-

pedagógia fogalmának és metodikájának kimunkálója – és mint szubdiszciplínának kezdeményezője – *Fekete György* tanár (1951–). A ~ önálló promóciós-prevenációs-terápiás-rehabilitációs és képzési-szupervíziós szisztémával rendelkezik (*→andreuta*), amely – a vonatkozó klienskezelési tapasztalatok elemzésével – nagyrészt az 1990-es évtizedben jött létre (hasznát a gyakorlatban – posztgraduális tréningképzések és műhelyszupervíziók formájában – először a pszichiátria területén bizonyította, majd 1999-ben – oktatási miniszteri akkreditációval – bekerült a pedagógus-továbbképzésbe). Szakmai-intézményi bázisa: OPNI Mentálpedagógiai Gondozó és Módszertani-képzési Központ.² (...)

mentálpedagógiai kiscsoport: meghatározott metodikai eszközökkel vezetett, a *→montázs-személyiség* kognitív önmeghaladását provokáló formális csoport, a *mentálpedagógia* legjellemzőbb praxiskerete, ahol radikális, lélektan-neveléstani – adott esetben direkt intervencióval kombinált – gyorstámogatást biztosító, személyiségfejlesztő, a viselkedés újraszabályozását különösen megcélzó programmal motivációs alapot kapnak a résztvevők arra, hogy ki-ki önmaga vigye végbe személyiségének rehabilitációját, valódi felnőtté formálását. Létszáma: 4–10 fő.³ A néhány hetes, illetve hónapos csoportmunka dramaturgiájának tematikus fázisai: a bizalom és szolidaritás kialakítása; sorsmegosztás egymás között, a személyes múlt pozitív történéseinek kikutatása és felidézése, 'enerősítő' funkcióval; a saját egyéni 'történelemben' veszteségajstromozás és önreflexió; az empátia tanulása speciális gyakorlatok révén; a 'felnőtt gyermek' jelenségének tudatosítása és a kapcsolódó jellegzetes magatartásvonások és -mechanizmusok csoportpublikus és konkrét 'ön-beazonosítása'; végül – az individuális autenticitást legitimáló érett felnőtté konform viselkedésmódjainak oktató összegzésével – a 'leválás' előkészítése. A dramaturgia rugalmas; lényeges, hogy a csoportvezető (specifikusan kiképzett *→andreuta*) igazodjék a csoport összetételéhez, a csoporttagok szakképzettségéhez, iskolázottságukhoz, érdeklődési körükhöz, rászánt idejükhöz és egymáshoz fűződő viszonyukhoz. Műveletei rendszere ellenben szigorúan kötött, amelynek központi eleme az ún. *bűnbakkereső cseretechnika* (lásd *→mentálpedagógia* alatt). (...)

montázs-személyiség: az *→andreutika* alapfogalma. Sajátosan összevegyült részekből áll: a gyermek-, a kamasz- és a felnőttkori személyiségérettségi szintjeit kifejező 'énállapotok' mozaikszerűen egymásra montírozódnak és nincsenek egyensúlyban. A nem arányosan érett emberben a megelőző két fázis viselkedésszerűjeinek alkalmatlan felbukkanása és dominanciája háttérbe szorítja a felnőtt 'én'-t. A ~ állapota az állandó belső ingadozás (esetenként pulzálás) során jön létre és rögzül; ezért kapcsolódnak hozzá össze nem illő emberi vonások, viselkedési kényszerek. A ~-gel együtt jár

² Az intézetvezetés 2004-ben bezárta (az intézetet 2008-ban számolták föl). E tények még inkább indokolták teszik a – szenvedélybetegségek kezelésében egyértelműen sikeres – mentálpedagógiai metodika széles körű közreadását.

³ Klinikumban, pácienskliensekkel dolgozva, a létszám megegyezik a mikrocsoportéval, tehát 3–5 fő! Ettől – a módszer radikalizmusa miatt – még intézményi/osztályos nyomásra sem szabad eltérni.

az érett viselkedés hiánya, amely – az érintett egyénnél – belső-külső konfliktusokat, frusztrációt, személyiségzavart, szenvedélyfüggést okozhat. Az ilyen személyiség szerkezetű ember folyamatosan funkcionáló üzött-hajszolt (kompulzív-addiktív) közérzettel létezik, élete nem meg-, hanem túlélés, kapcsolatait nehezen építi, rendre függő helyzetbe kerül, érzelmi-fizikai-szellemi magánytól szenved szüntelen, döntései nemegyszer éretlenek, elhamarkodottak. Ösztönös és racionális szintje nem korrelál, regresszióra hajlamos. A ~ létrejöttének oka a kontrollorientált családban, az ún. belső gyermekben állandósult szégyenérzetet és pszichésen rögzült elhagyásélményt elültető 'toxikus pedagógia' (Miller, Alice – USA) érvényesülésében, s általában az individuumot infantilizáló modern civilizációs hatásokban keresendő. A felnőttiséget növelő korrekció, a stabil 'felnőtt-én' utólagos kiformalásának és/vagy regenerálásának művi terepe az → *önsegítő mikrocsoport* és a → *mentálpedagógiai kiscsoport*. A ~ nem ezoterikus fogalom, hanem a → *mentálpedagógia* praxisának szerves eleme. Jelentését a mindenkori kliensekkel – egyéni szociokulturális meghatározottságaikat figyelembe véve – célszerű elsajátíttatni, kialakítva azt a képességüket, hogy felismerjék megjelenését és azonosítsák (főleg saját személyiségműködésükben, viselkedési szereptárukban!) konkrét jellemzőit. A ~ fogalma szembetűnő mértékű rehabilitatív erővel hat a tényleges személyiségérlelő munkában. Ugyanis – használatával – a fejlesztendő felnőtt korú személy számára élménnyé válik önmaga megismerésének, nevelésének és uralásának lehetősége, miközben ez ötvöződik – a valóban felnőtt lét tekintetében alapvetően fontos – konform pszichikai képességek gyakorlásával (pl. önelidegenítés, önmegfigyelés az 'én' – felnőttre, kamaszra, gyermekre történő – kvázi önfelszabdalása révén). A lényeg,

hogy ekként ki-ki tárgyiasíthatja önmagát önnönmagának, s ezáltal – emocionális-kognitív komplexitással – út nyílik a testi-lelki önformázáshoz, a saját magunkkal való társuláshoz. (...) ⁴

önsegítő mikrocsoport: az → *andreutika* alkalmazásának fő kerete (másik jellegzetes forma még, a → *mentálpedagógiai kiscsoport* mellett, a közvetlen párkapcsolati rehabilitációt szolgáló *Avar-féle háromszög-terápia* – lásd → *andreutika* alatt *irod.: A. P.: Hősterápia*). Az ~ olyan művi kisközösség, amely az élet nehézségeit nehezen feldolgozó, krízisbe jutott felnőtt korú emberek (az adoleszcenstől a szenexig) 3–5 fős kooperáló, egymást támogató, közös szabadidő-rendezvényeket is tartó, pótcsalád jellegű rendszeres együttléte, ahol az interperszonális kapcsolatok segítik az úgymond csak megnőtt ember megkésett felnőtté válását, személyiségdeficitjeinek kitöltését. E speciális együttműködés időtartama, szükségétől függően, akár 1–2 év is lehet. Az ~ művelési rendszere nem kötött; szükség szerint, a kliensek megnyilvánulásaihoz, igényeihez rugalmasan illeszthető. Vezetési stílusa azonban egyértelműen direktív (még ha nem is annyira markánsan, mint a → *mentálpedagógiai kiscsoport* esetében), továbbá alapvető módszere a *hősterápia* (lásd → *andreutika*). Főbb funkciói: 1. aktuális problémakezelés; 2. szeretetmegélés; 3. fájdalommunka-terep (szégyenoldás és elhagyáskompenzáció); 4. felnőttéglaboratórium. Célszerű, ha az ~ tagjai régebből nem ismerik egymást, s családi-rokoni-baráti kötelék (a múltból) egyáltalán ne fűzze őket össze. Kigondolásában a kreátor *dr. Avar Pált* – többek között – ösztönözték az *Alcoholics Anonymous (Névtelen Alkoholisták, USA)* személyesen megismert önségítő (self-help) hagyományai.

⁴ Fölvethető, hogy a montázs-személyiség mennyiben új teoretikus fogalom (például, vö. identitás-zavar, multiplex-személyiség, disszociáció, stb.). Az viszont nyilvánvaló, hogy terápiás ereje igen jelentős. Használata ugyanis képessé teszi a klienst nem pusztán tudatosítani, hanem átélni, átérezni: megismerheti, áttekintheti, uralhatja önmagát. Mert a saját én „felszabdalásával” megkönnyebbedik önmagunk elidegenítése, hiszen így a „belső gyermeket” lehet elidegenítve-elfogadva szemlélni (működtetve a megfigyelő ént), lehet őt cenzúrázva szeretni, s így módon egészségesen integrálni. A lényeg: a montázs-személyiség fogalmának segítségével egész énünkkel egyszerre, illetve egyaránt léphetünk emocionális és kognitív viszonyba, igen progresszív interiorizációt elérve ezáltal (esélyt kapva ekként az énállapot-váltás tudatos és adekvát befolyásolására saját pszichikus bensőnkben, kongruenssé válásunkat előmozdítva).